

Boekbesprekingen

Het Leven van Paddenstoelen & Schimmels.

Jens H. Petersen. 2013.
KNNV Uitgeverij, Zeist.
ISBN 978 90 5011 4530. 265 pag.
Prijs: € 29,95 (10 % korting
voor KNNV leden). Verkrijgbaar
via www.knnvuitgeverij.nl of
de boekhandel.

Het is alweer jaren geleden dat er een algemeen, inleidend boek is verschenen over paddenstoelen dat niet alleen bedoeld is voor de determinatie ervan. Het boek van Jens H. Petersen vult dit gat op. Niet alleen voor mycologen is dit een interessant boek, ook voor onderzoekers, natuurbeheerders, communicatiemedewerkers en natuurliefhebbers. Ruim driekwart van het boek wordt gevuld door prachtige foto's van paddenstoelen en schimmels in alle mogelijke variaties. Per twee bladzijden is er vaak slechts één of twee alinea's tekst opgenomen. Hoewel het boek duidelijk het accent legt op de foto's, zou de tekst tekort gedaan worden door te stellen dat de tekst er alleen is om de foto's te ondersteunen. Het boek als geheel geeft een goed beeld van vrijwel alle aspecten van paddenstoelen en schimmels: o.a. taxonomie, vormen en kleuren, ecologische functie, gebruik en schade. Het is vooral een prachtig plaatjesboek om in te bladeren en om van de ene in de andere verrassing te vallen. Voor de doorgewinterde mycoloog valt er weinig nieuws te lezen in dit populair-wetenschappelijke boek, maar verder zal het voor vrijwel iedereen een 'eye-opener' zijn en enthousiast maken om zelf de verborgen wereld van de paddenstoelen te gaan ontdekken.

De foto's zijn veelal van verbluffende kwaliteit. Ze geven een goed beeld van de vormen- en kleurenrijkdom. Hoewel de kleuren van sommige foto's duidelijk iets aangezet zijn, is dit niet storend en geeft het een goed beeld van de werkelijke kleuren in de natuur. Petersen heeft duidelijk zijn best gedaan een zo groot mogelijke variatie in het boek op te nemen. Daar zit echter een klein puntje van kritiek. In werkelijkheid komen er ook veel grijsbruine en geelbruine paddenstoeltjes voor zonder die knetterende vormen en kleuren. Maar de keuze voor spektakel is Petersen eigenlijk niet kwalijk te nemen. Paddenstoelen hebben iets mysterieus. Dat is ook goed te zien aan het enthousiasme van deelnemers tijdens paddenstoelenexcursies en bij natuurfotografen. Dit heeft zeker met de kleuren- en vormenrijkdom en met het plotselinge verschijnen van de vruchtlichamen te maken. Maar er is meer en dat is maar moeilijk in woorden te vatten. Petersen is het toch gelukt dit mysterie in woord en beeld te schetsen. Een absolute aanrader dus!

Veldgids Paddenstoelen, Plaatjeszwammen en boleten.

Nico Dam & Thomas W. Kuypers. 2013. KNNV Uitgeverij, Zeist.
ISBN 978 90 5011 463 9. 432 pag. Prijs: € 39,95 (10% korting
voor KNNV en NMV-leden).

Verkrijgbaar via www.knnvuitgeverij.nl of de boekhandel.

In de Veldgids Paddenstoelen staan determinatiesleutels, foto's en beschrijvingen van de 500 meest algemene plaatjeszwammen en boleten in Nederland. Het boek is een vervolgvatting (of nadere uitwerking) van het Basisboek Paddenstoelen van dezelfde auteurs. De Veldgids Paddenstoelen is de eerste degelijke veldgids die voor de Nederlandse situatie is geschreven: er staan geen soorten in die in Nederland zeldzaam zijn of zelfs ontbreken. Dat zal de minder ervaren mycoloog zeker helpen tot de juiste soort te komen. Voor determinatie van de paddenstoelen kan gewoon gebladerd worden door het boek, maar het

is aan te raden te werken met de uitgebreid geteste determinatiesleutel voorin het boek. Hierin wordt uitsluitend gebruik gemaakt van macroscopische kenmerken: vorm, kleur, geur en smaak. Een enkele keer is gebruik gemaakt van eenvoudige chemische kenmerken (met toversteentjes). Hoewel het een veldgids heet, is het vaak nodig om de paddenstoelen mee naar huis te nemen voor bijvoorbeeld het maken van een sporee (sporenfiguur).

De auteurs hebben ervoor gekozen een veldgids te maken voor alleen plaatjeszwammen en boleten. Dat betekent dat je de andere groepen, zoals koraalzwammen, korstzwammen en aardsterren niet zult vinden. Dat zal voor sommige beginnende mycologen soms wel tot een teleurstelling leiden. Sommige soorten lijken (oppervlakkig) op een boleet, zoals de Winterhoutzwam (*Polyporus brumalis*), maar staan dus niet in het boek. Andere soorten lijken helemaal niet op een plaatjeszwam of boleet, zoals de Brandnetelkelkjes (*Calyptella capula* s.l.), maar zijn wel in het boek opgenomen. De soorten staan in het boek op alfabetische

naam. Misschien was het handiger geweest om op elkaar gelijkende soorten bij elkaar te zetten. De keuze van de foto's is altijd een heikel punt bij foto-veldgidsen. Zeker bij de zeer variabele paddenstoelen is het belangrijk dat de foto's een herkenbaar beeld geven van (de variatie van) de soort. Hoewel de foto's in het algemeen goed zijn, is er zeker een tiental die m.i. te sterk afwijken van het algemene beeld van die soort. Dit wordt echter goedgemaakt door de beschrijvingen. Die zijn gewoon goed: kort en accuraat en met de belangrijkste veldkenmerken cursief. Al met al is het een veldgids waar veel beginnende (maar ook meer gevorderde) mycologen veel plezier aan zullen beleven.

Melchior van Tweel

Boekbesprekingen

Geboeid door het verleden.

Beschouwingen over historische ecologie. J. Schaminée & J. Janssen (red.), 2012. ISBN 978-90-5011-449-3. 184 pag. KNNV Uitgeverij, Zeist. Prijs: € 19,95 (10% korting voor KNNV leden). Verkrijgbaar via www.knnvuitgeverij.nl of de boekhandel.

Historische ecologie kan in de Lage Landen best nog een duwtje in de rug gebruiken. Het is daarom goed dat in de reeks 'Vegetatiekundige Monografieën' dit deeltje is verschenen.

In de inleiding lichten de redacteurs de titel toe: enerzijds is de geschiedenis van de natuur een bron van fascinatie; anderzijds zijn natuur en landschap onmiskenbaar historisch verankerd.

De diverse hoofdstukken handelen over vossenstaartgraslanden, de Peel, het heidelandschap, vennen, Amerikaanse vogelkers en – als geografisch buitenbeentje – het Zuid-Afrikaanse Renosterveld. Twee breder opgevatte hoofdstukken beschrijven het Nederlandse landschap in de 15de eeuw en de ontwikkeling van de biodiversiteit. Sommige hoofdstukken zijn meer beschrijvend en beschouwend; andere zijn het resultaat van 'case studies'.

'Het gemaakte land' begint met een beschrijving van het 'samenspel tussen mens en natuur'. Doorheen het boek blijkt dat de focus op dit samenspel gemakkelijk vervaagt en dat de mens dan een buitenbeentje wordt – opgevoerd als een bron van 'verstoring' – of gewoon vergeten raakt. Neem bijvoorbeeld de verspreiding van zaden, waarbij wind, water, vogels en grote zoogdieren een belangrijke rol spelen (p. 125). De mens is hier vermeld, omdat boeren hun kudde dagelijks naar de gemeenschappelijke weidegronden brachten, wat zoöchorie bevorderde. Zijn grote directe invloed als verspreider van zaden blijft daarmee echter onderbelicht.

Aan de vermelde dubbele betekenis van de titel kan een derde interpretatie toegevoegd worden. Net zoals natuur en landschap zich niet laten loskoppelen van het verleden, ligt ook het denken over natuurbehoud vastgeketend in het verleden. Geregeld valt het woord 'herstel' wanneer de toekomstige natuur ter sprake komt. Maar ook wie zijn fantasie wat meer ruimte geeft, komt al vlug uit bij werkelijke of verbeelde landschappen uit het verleden. In de inleiding van het boek staat dat het één van de opgaven van het natuur- en landschapsbeheer is om de 'vroegere verscheidenheid' weer in het leven te roepen. In het hoofdstuk over vossenstaartgraslanden wordt dit mooi aangevuld met de slotbedenking dat in een sterk gewijzigde omgeving met voldoende refugia die graslanden zich onder de juiste omstandigheden kunnen hergroeperen, 'zij het wellicht in nieuwe associaties'.

De gevarieerde inhoud maakt dat de lezer moeilijk met alles en iedereen kan instemmen, maar hij krijgt in die 184 pagina's interessante stof tot discussie voorgeschoteld. En dat is beslist een verdienste van dit boek.

Ivan Hoste

De Soortenstorm - Evolutie en biodiversiteit.

Het nut van biodiversiteit in evolutionair perspectief. Gerard Jagers op Akkerhuis. 2012. KNNV uitgeverij, Zeist. ISBN 9789050114356. 120 pag. Prijs: € 14,95 (10% korting voor KNNV leden). Verkrijgbaar via www.knnvuitgeverij.nl of de boekhandel. Er is ook een Engelse uitgave uitgebracht: "The pursuit of complexity".

Gerard Jagers op Akkerhuis gaat in dit essay in op de vraag "Wat is het nut van biodiversiteit?". In zeven hoofdstukken komt Jagers op Akkerhuis tot de kern van deze vraag. Om deze vraag te beantwoorden worden begrippen als: nut, evolutie en biodiversiteit gedefinieerd. Dit wordt op een enigszins abstracte en filosofische manier gedaan waarbij toch ook aandacht wordt geschonken aan de natuurwetenschappelijke waarden van deze begrippen. In de volgende hoofdstukken worden deze kernbegrippen in een groter kader geplaatst en wordt het essay een stuk leesbaarder voor de minder filosofisch ingestelde lezer.

Centraal staan de vragen "Wat is leven?", "Heeft biodiversiteit nut in evolutionair perspectief?", maar ook "Voor wie is het nut; voor de mens of voor alle organismen?". Het nut van biodiversiteit wordt besproken aan de hand van gelaagdheid; onderliggende lagen werken door naar bovenliggende lagen. De samenhang van de lagen verklaart de biodiversiteit in een evolutionaire context. De bouwstenen van de lagen die de auteur behandelt gaan van het niveau van de simpelste bouwstenen, de atomen, tot op het niveau van organisme met daartussen de genetica. Deze worden op een eenvoudige, voor iedereen toegankelijke, manier besproken. Voorts gaat de auteur in op de toekomst van de biodiversiteit en het nut van biodiversiteit voor verdere evolutie. Is het erg als soorten uitsterven? En is deze discussie vooral gebaseerd op morele waarden? Jagers op Akkerhuis bespreekt zowel de morele aspecten als de natuurwetenschappelijke waarden van soorten en biodiversiteit.

Het is voor de gemiddelde lezer geen standaard essay. Ondanks dit is het prettig en uitdagend om eens op een andere manier naar begrippen biodiversiteit, leven en nut van

biodiversiteit in een evolutionaire context te kijken. Je wordt als lezer gestimuleerd om biodiversiteit en de individuele bouwstenen van biodiversiteit in een groter perspectief te zien. Het essay geeft geen sluitende conclusie maar het laat de lezer achter met nieuwe en niet altijd onomstreden inzichten. Voldoende stof om over na te denken dus!

Philippine Vergeer

De
Soortenstorm
GERARD JAGERS OP AKKERHUIS Het nut van
biodiversiteit
in evolutionair
perspectief

Minder bestrijding van Amerikaanse vogelkers?

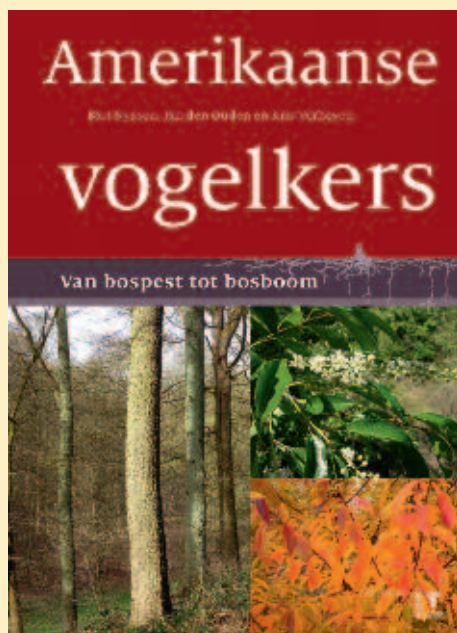
De bestrijding van Amerikaanse vogelkers bezorgt beheerders al decennia hoofdpijn. Het is nodig, omdat deze exoot de diversiteit van onze bossen bedreigt. Het probleem is echter dat bestrijding kostbaar en tijdrovend is. En ook nog eens omdat bij de bestrijding vaak in de natuur ongewenste chemische bestrijdingsmiddelen worden gebruikt.

Nu is er dan een boek uitgegeven (Nijssen et al., 2013) waarin wordt gesteld dat het met die schade voor de biodiversiteit wel mee valt en dat we Amerikaanse vogelkers eerder moeten waarderen dan bestrijden. Een regelrechte steen in de toch al niet rimpelloze vijver. Het boek is zeer verzorgd met veel mooie foto's en informatieve teksten over Amerikaanse vogelkers. De ecologische positie van de soort en veel wetenswaardigheden komen goed naar voren. De kern van het boek zet uiteen waarom vogelkers niet principieel bestreden, maar veeleer gewaardeerd moet worden.

Die essentie is dat Amerikaanse vogelkers een pioniersoort is en dat we in Nederland de bossen door o.a. een productiedoelstelling te veel in een pionierstadium houden, daarmee vogelkers steeds volop kansen biedend. Juist op open plekken reageert de soort sneller dan berk en lijsterbes. Het accepteren van vogelkers betekent dat de bossen een snellere successie door kunnen maken, waarbij vogelkers uiteindelijk ook af zal nemen door concurrentie met andere soorten. Het 'weerbaar' maken van de bossen voorkomt dominantie van vogelkers. Weerbare bossen zijn bossen met volop 'opvolgersoorten' waar vogelkers minder kans op vestiging heeft. De auteurs wijzen er op dat dergelijke bossen er maar weinig zijn.

Het boek is volledig gericht op het bos zelf. Problemen met massaal voorkomen in heidevelden en duinen komen nauwelijks aan de orde. Al zijn er geen soorten die specifiek afhankelijk zijn van vogelkers, de uitbundige bloei en de vele vruchten maken toch dat de soort door veel diersoorten gebruikt wordt. Dat is ontegenzeggelijk waar en langs menig heideveld kan vogelkers tijdens de bloei tot de weinige nectarbronnen in een gebied behoren. Tot zover een samenvatting van de essentie van de visie in dit boek op beheer.

Helaas is de visie van de auteurs op het al dan niet bestrijden van Amerikaanse vogelkers, de laatste twee hoofdstukken van het boek vormend, tevens het zwakste deel van het boek. De tekst is warrig en het kost veel moeite om er een heldere betooglijn uit te halen.

Zal dit een omslag in de bestrijding van vogelkers betekenen? Ik denk het niet. Feit is dat veel van de Nederlandse bossen, vaak productiebossen, zich in een pionierstadium bevinden en zonder ingrijpen vollopen met vogelkers. Zonder bestrijding zal dat op onze arme zandgronden nog vele decennia zo blijven en is de gesuggereerde vestiging van 'opvolgersoorten' linde, beuk, iep, taxus, hulst en hazelaar een onzekere proces. Op onze armste leemarme zandgronden zullen alleen hulst en beuk zich eenvoudig vestigen. Niet voor niets geeft het boek de mogelijkheid van aanplanten van de andere soorten in de struiklaag aan. Dominantie van vogelkers kan dan worden verhinderd door te zorgen voor veel schaduw. De auteurs reppen er echter vrijwel niet over dat het hier ontbreken van in Amerika wel aan-

wezige schimmels de soort gemakkelijker maakt zich te vestigen (van der Putten & Rienks, 2004).

De auteurs geven aan dat we een te negatief beeld hebben van vogelkers. Het idee dat Amerikaanse vogelkers een sterke aantasting vormt van de vaak toch al niet zo grote biodiversiteit is inderdaad overdreven, daar hebben de auteurs een punt, maar dichte begroeiingen met vogelkers zijn mijns inziens echt niet bevorderlijk voor de diversiteit, nog afgezien van het gegeven dat de soort hier niet thuishoort. Van negatieve effecten op de van nature aanwezige soortensamenstelling is uiteraard pas sprake bij dominantie van Amerikaanse vogelkers. Dan is een effectieve bestrijding echter kostbaar en moeizaam. Vroeg ingrijpen is efficiënter.

Zijn de opvattingen in dit boek dan niet zinvol? Integendeel. Te vaak wordt vogelkers vrij klakkeloos bestreden, 'omdat het zo hoort'. Het boek illustreert dat het essentieel is om goed na te denken over je bos: waar staan we, wat is het korte en lange termijn doel, welke mogelijkheden zijn er om dat doel te bereiken, wat zijn hun voor- en nadelen. Gewapend met ecologische informatie over vogelkers kan vestiging en uitbreiding van vogelkers daarbij nadrukkelijk in de overwegingen worden betrokken.

Nijssen, B., J. den Ouden & K. Verheyen, 2013. Amerikaanse vogelkers. KNNV uitgeverij. ISBN 9789050114523. 160 pag. Prijs: € 24,95 (KNNVleden 10% korting). Te bestellen via www.knnvuitgeverij.nl

Putten, W. van der & F. Rienks, 2004. Amerikaanse vogelkers groeit ongeremd door bodemleven. De Levende Natuur 105 (4): 136-137.

Bart van Tooren, Vereniging Natuurmonumenten
b.vantootoren@natuurmonumenten.nl

U kunt zich abonneren via...

www.delevendenatuur.nl

Boekbesprekingen

Weidevogels in een veranderend landschap - Meer kleur in het grasland.

J. van der Geld, N.M. Groen, R. van 't Veer, 2013. KNNV uitgeverij, Zeist.
ISBN 978 90 5011 4578. 192 pag. Prijs € 29,95 (10% korting voor KNNV-
leden). Verkrijgbaar via www.knnvuitgeverij.nl of de boekhandel.

Het is al weer bijna 20 jaar geleden dat de Ecologische Atlas van de Nederlandse Weidevogels verscheen. Lange tijd was dit lijvige boekwerk van Albert Beintema, Oene Moedt en Danny Ellinger, hét standaardwerk voor wie iets over deze veelzijdige vogelgroep wilde weten. Nog steeds voorziet dit boek in die behoefte en een groot deel van de tekst is nog even actueel als in 1995. Toch verschijnen er regelmatig nieuwe titels over weidevogels. Nog maar twee jaar geleden verscheen 'Weidevogels' van natuurfotografe Astrid Kant. Dit boek leest als een praktische handleiding weidevogelbescherming op moderne boerenbedrijven, vol gedrevenheid, optimisme en prachtige foto's. En nu is er al weer een nieuw boek over weidevogels: wat voegt dit nog toe? En zijn de auteurs even optimistisch? De auteurs Jan van der Geld, Niko Groen en Ron van 't Veer zijn geen onbekenden in de weidevogelwereld en wekken de verwachting dat het met de inhoud en het beeldmateriaal wel goed zal zitten. Die verwachting wordt zeker waargemaakt.

Ook dit boek begint met een introductie en portrettering van waar het allemaal om gaat: de diversiteit aan soorten weidevogels. De auteurs beperken zich echter niet tot de wat kunstmatige indeling in primaire en secundaire weidevogels, maar zetten meteen in op de relatie tussen habitat en de vogels die daar voorkomen. Verschillen in beheer en waterhuishouding leiden tot verschillen in vegetatie en samenstelling van de weidevogelbevolking. Tot in de jaren '70 was er veel variatie in graslandbeheer in de Nederlandse polders, maar tegenwoordig is vrijwel al het grasland veranderd in intensief bewerkte, droge, uniforme, monotone raaisgrasakkers op een veel sterker verstedelijkt platteland. Deze verschillen worden treffend in beeld gebracht.

In de volgende hoofdstukken wordt ingegaan op de sturende factoren die geleid hebben tot die kaalslag van de biodiversiteit. Water heeft een sleutelrol, omdat het zowel de beschikbaarheid van voedsel als de grasgroei en daarmee het beheer beïnvloedt. Er wordt vaak verondersteld dat bemesting goed is voor weidevogels, omdat er dan meer wormen voorkomen. Maar de auteurs stellen dat bemesting vrijwel nergens een beperkende factor is en in de Nederlandse situatie juist de oorzaak is van veel problemen voor weidevogels. De veranderingen in het landschap hebben weidevogelpredatoren in de kaart gespeeld; de opkomst van ganzen als de 'nieuwe' weidevogels zorgt voor meer problemen doordat zij de weidevogelhabitat sterk kunnen veranderen. Het moderne graslandbeheer heeft gezorgd voor een kruidenarme, frequent gemaaide vegetatie die arm is aan insecten en waarin nesten en kuikens steeds minder kans maken. Het hoofdstuk over beleid laat zien dat de zorgen over weidevogels bepaald niet nieuw zijn, maar dat het natuurbeleid van de overheid m.b.t. weidevogels systematisch gefaald heeft tijdens 'de grote sprong voorwaarts' die zich op het Nederlandse platteland heeft voltrokken.

Dit alles zou voldoende zijn om zelfs de grootste optimist de moed in de schoenen te laten zinken. Maar de auteurs sluiten het boek af met een lang hoofdstuk van meer dan 50 bladzijden hoe we, zoals de subtitel van het boek aangeeft, weer meer kleur in het landschap kunnen krijgen. Dit deel van het boek heeft een heel praktische insteek en laat zien hoe het Nederlandse landschap weer aantrekkelijk en geschikt gemaakt kan worden voor weidevogels. Dat begint met de vraag: hoe herken je goede weidevogelgraslanden? Met behulp van uitgebreid beeldmateriaal en makkelijk leesbare tabellen wordt een goede typering gegeven van de verschillende graslandtypen en het belang daarvan voor weidevogels. Er wordt antwoord gegeven op vragen als, welke plantensoorten zijn voor elk type kenmerkend, welke mestgift hoort daarbij, hoe snel is de grasgroei, wat is de waterstand en welke vogelsoorten kan je dan verwachten bij beweiding of maaibeheer.

Vervolgens wordt een groot aantal maatregelen behandeld om te komen tot een betere weidevogelstand. Deze zijn eerlijk gezegd niet verrassend en worden ook niet erg uitvoerig behandeld. Maar hoe krijg je agrarische ondernemers zo ver dat ze hun bedrijfsvoering een stuk weidevogelvriendelijker maken zonder een te sterke afhankelijkheid van subsidies? Daar ligt de enige duurzame oplossing als je weidevogelgrasland op enige schaal wilt behouden. Deze vraag begint in de samenleving wel steeds meer te leven, maar komt in het boek niet aan de orde. Toch zal daar een antwoord op gevonden moeten worden om te voorkomen dat boeken zoals deze letterlijk 'natuurlijke historie' bevatten.

Jos Hooijmeijer

Mariene schelpdieren van het Nederlandse Noordzeegebied

Ecologische atlas van de mariene weekdieren (Mollusca).

R. de Bruijne, S. van Leeuwen,
A. Gmelig Meijling & R. Daan (red.). 2013.
Uitgave van Tirion Natuur en
Stichting ANEMOON.

ISBN 9789052108216. 416 pag.
Prijs: € 49,95.

De auteurs zijn er in geslaagd om een schat aan informatie over de 255 soorten mariene schelpdieren die levend in de Nederlandse wateren zijn gevonden, op een overzichtelijke manier bijeen te brengen in wat een prachtig naslagwerk mag genoemd worden. Het boek bevat boeiende informatie voor zowel beginnende als gevorderde schelpenverzamelaars én professionals.

De beschrijvingen van de verschillende soorten worden geïllustreerd met vaak zeer mooie foto's en dikwijls zelfs met onderwaterfoto's van het levende dier. Anders dan in veel andere publicaties wordt hier uitvoerig aandacht besteed aan de levenswijze en aan de leefomgeving die elke soort verkiest. Nieuw, en bijzonder waardevol zijn ook de verspreidingskaarten per soort, de grafieken met de evolutie van het voorkomen van de verschillende soorten (meestal voor de voorbije 30 tot 50 jaar), en de trend die hier regelmatig uit kan worden afgeleid.

In de voorbije ongeveer 30 jaar blijken er in de Nederlandse mariene wateren een 50-tal nieuwe soorten te zijn bijgekomen. Het overgrote deel hiervan werd helaas ongewild ingevoerd via de mosselcultuur.

Schelpdieren van het Nederlandse Noordzeegebied

Ecologische atlas van de mariene weekdieren (Mollusca)

Ryk de Bruin, Sylvia van't Hof, Adriaan Groot, Mink en Rogier (Doo) [red.]

Daarnaast zijn er een 20-tal soorten mariene mollusken verdwenen en zijn een aantal 'vaste waarden' sterk achteruit gegaan. Hoewel de oorzaken hiervoor niet altijd duidelijk zijn, biedt dit boek voor het eerst de basisinformatie van waaruit verder onderzoek kan vertrekken.

Naast de hoofdstukken met informatie over de verschillende soorten (met een apart hoofdstuk over de vaak zeer mooie zeenaaktslakken) bevat het boek ook een aantal hoofdstukken met waardevolle achtergrondinformatie, bv. over de verschillende types van leefgebieden en hoe de huidige mariene weekdierfauna in Nederland tot stand is gekomen, maar ook over de effecten van de menselijke activiteiten op de mariene weekdieren en over beschermingsmaatregelen.

Dit boek ontsluit een enorme hoeveelheid informatie die voorheen in zeer verspreide vorm aanwezig was, en dit op een compacte en gestructureerde manier en voor een zeer breed publiek. Het geeft voor het eerst een compleet beeld van de Nederlandse mariene weekdierfauna en wordt hierdoor wellicht een standaardwerk. Een absolute aanrader voor al wie in mollusken geïnteresseerd is.

Nathal Severijns

Belgische vereniging voor conchylologie

De Oostvaardersplassen in beeld

De Nieuwe Wildernis, Grote natuur in een Klein Land. Bioscoopfilm van Mark Verkerk en Ruben Smit. Duur: ruim 90 minuten.

De film is in de afgelopen twee jaar gedraaid in de Oostvaardersplassen en geeft een beeld van de bewoners van dit gebied en hun onderlinge relaties. De hoofdrolspelers zijn de Koniks die hier hun grootste kudde van Europa hebben, maar ook Edelhert, Vos, Grauwe gans, IJsvogel en Roerdomp hebben een belangrijke rol. De film begint in de lente en geeft de ontwikkelingen gedurende vier seizoenen.

Eigenlijk is er maar één woord passend op de film: prachtig. De beelden zijn overweldigend. Door allerlei cameratechnieken zijn zowel vertraagde als versnelde beelden in de film gekomen, waardoor je meegezogen wordt in het verhaal van het gebied. Dat verhaal wordt toege-licht via een ingesproken tekst, zoals bij de

meeste natuurfilms. De filmmuziek is speciaal voor deze film gecomponeerd en uitgevoerd door het Metropole Orkest. De muziek versterkt de beelden. Mensen die de Oostvaardersplassen niet (goed) kennen, vergeten al snel dat dit zich in Nederland afspeelt en wanen zich in een natuurfilm van de BBC in Afrika.

De film geeft een beeld van de sleutelprocessen die spelen in de Oostvaardersplassen. Geboorte, sociale interacties en sterfte van de paarden en andere dieren spelen een belangrijke rol. Niet alleen "aaibare" dieren komen aan bod, maar ook de Strontvliegen en kikkervisjes worden prachtig in beeld gebracht. De Strontvliegen leven op en rond de keutels van de Koniks. En daar komen de Gele kwikstaarten dan weer op af die van de Strontvliegen en hun larven leven. Dat is nou ecologie. Over het beheer van de Oostvaardersplassen spelen al jaren hevige discussies, met name aangaande het wintersterven van de grazers. Ingrijpen of niet? Bijvoeren of niet? Schieten of niet? De film neemt daarover geen standpunt in, maar zet de kijkers wel aan het denken. Het geeft een objectief beeld van het gebied en zijn bewoners zonder zich uit te spreken over die discussies. Ervaren ecologen en natuurbeheerders zullen geen nieuw beeld van de Oostvaardersplassen krijgen. Anderen zullen (hopelijk) veel leren over de ecologie in het gebied en meer begrip voor de beheerkeuzes. Zowel voorstanders als tegenstanders van het huidige beheer van het gebied moeten de film zien en zullen ervan genieten.

Is er dan echt geen kritiek op de film mogelijk? Toch wel een paar kleine puntjes. De Kruldistels worden Akkerdistel genoemd en de chronologie van sommige soorten klopt niet helemaal. Maar dat doet in het geheel niets af aan de impressie van het gebied. Deze film zou getoond moeten worden in de eerste les van elke cursus en opleiding ecologie. Alle kinderen zouden deze film moeten zien om te weten dat natuur meer is dan Leeuwen en Giraffen in Afrika. Voor de scholen zijn dan ook lespakketten gemaakt rondom de film:

<http://www.denieuwewildernis.nl/indexklas>.

Voor de mensen die de film in de bioscoop gemist hebben, komt de film eind 2013 of in 2014 uit op DVD. Maar dan heb je natuurlijk wel het overweldigende bioscoopbeeld gemist.

Melchior van Tweel Bestuurslid De Levende Natuur

Naschrift redactie

De Oostvaardersplassen behoort tot de meest bediscussieerde natuurgebieden in ons land. In de film zelf, een vrije productie van de makers, dus niet in opdracht van bijv. Staatsbosbeheer gemaakt, komen de aanwezige dilemma's niet expliciet naar voren. Dat ligt anders in twee recente en naar aanleiding van deze bioscoopfilm gemaakte producties.

Via youtube (<http://www.youtube.com/watch?v=FWvFAGWwmeg>) 'De verloren natuur in de Oostvaardersplassen' is een zeer kritische visie te horen op het beheer van de Oostvaardersplassen. In een kort filmpje van Sjoerd Schaper met als titel 'De Nieuwe Wildernix' geeft onder meer Rob Bijlsma aan dat als gevolg van de grote dichtheden aan grote grazers er een sterke achteruitgang is van de aantallen soorten broedvogels in het begraasde gedeelte (in de speelfilm wordt overigens niet gerept over een begraasd en een onbegraasd deel, beelden van beide delen zijn door elkaar gemonteerd).

Geheel anders is de documentaire 'SamenLeven, In Dialoog met de Natuur', een film van Babeth M. VanLoo en Mark Verkerk. In deze documentaire zijn gesprekken te zien die ecooloog, filosoof en Staatsbosbeheermedewerker Matthijs Schouten voerde in de Oostvaardersplassen met uiteenlopende mensen waaronder de bioloog Frans Vera, journaliste Tracy Metz, filosoof Bas Haring en kosmonaut André Kuipers.

De gesprekken gaan vooral over de betekenis van de natuur voor de mens.

Boekbesprekingen

Veldgids Exoten. Herkenning ruim 150 soorten, beheer & herkomst.
R. Leewis, L. Duistermaat, A. Gittenberger, T. van der Have, M. Soes
& J. van Valkenburg. 2013. KNNV uitgeverij, Zeist. 192 pag.
ISBN: 978 90 5011 433 2. Prijs: € 34,95 (10 % korting voor KNNV-leden).

Hoewel Nederland reeds lang bekend staat om zijn multiculturele samenleving wordt steeds meer duidelijk dat dit eveneens geldt voor onze flora en fauna. Steeds vaker treffen we 'nieuwe' soorten aan die we tot dusver met onze veldgidsen (nog) niet op naam konden brengen. Ook komt het vaker voor dat dergelijke introducties niet altijd probleemloos verlopen, ze gevaarlijk voor de volksgezondheid zijn en economische schade berokkenen. Zo vertonen diverse exoten als ze hier eenmaal verzeild zijn geraakt een plotselinge toename in populatie omvang. We spreken dan over invasieve exoten, die bij gebrek aan natuurlijke vijanden de inheemse soorten verdringen. Wat zijn dit voor soorten die we met de term 'uitheems' of 'exoot' aanduiden? Waarom en hoe komen ze hier terecht, wanneer en waar zijn ze succesvol en hebben ze iets gemeen wat betreft hun biologische eigenschappen? Op vele van dit soort vragen geeft de Veldgids exoten in begrijpelijke taal uitleg. Exoten zijn uitheemse soorten die van oorsprong niet in een bepaald gebied voorkomen en via menselijk handelen daar terecht zijn gekomen. Soorten die tot dusver een bepaald gebied op eigen kracht niet konden bereiken doordat een geografische barrière dit verhindert. Of doordat de plaatselijke klimatologische omstandigheden een succesvolle reproductie in de weg staan. Exoten hebben hun areaal uitgebreid, bijvoorbeeld als verstekeling of opzettelijk door de mens meegenomen als souvenir voor in de tuin, aquarium of dierentuin, waaruit ze vervolgens ontsnapt zijn. Ten behoeve van transport zijn de meeste voorheen gescheiden rivierenstelsels met elkaar via kanalen verbonden, waardoor vissen en ongewervelde waterdieren eenvoudig vanuit het ene riviersysteem naar het andere konden zwemmen, al dan niet geholpen door de scheepvaart. Ook effecten van klimaatverandering zijn goed herkenbaar gezien de toename van het aantal zuidelijke soorten. Het is daarom ook niet verwonderlijk dat het aantal exoten in ons land een duidelijke stijging vertoont over de jaren heen. Opmerkelijk is het grote aantal insecten, vaatplanten en zoogdieren onder de exoten op het land, terwijl in het watermilieu juist de kreeftachtigen, schelpen en planten het meest zijn vertegenwoordigd. Daarnaast blijkt dat pioniermilieus, zoals rivieroeveren, weg- en spoorbermen en gerestaureerde vennen, bij uitstek worden gekoloniseerd.

De Veldgids exoten biedt een goed overzicht van de exoten in ons land en brengt deze helder en rijk geïllustreerd in beeld met talrijke mooie foto's. Naast een goede algemene inleiding in de problematiek worden specifieke kenmerken van ruim 150 soorten behandeld, die ingedeeld zijn in soorten van het land, het zoete water en het zeewater. De term veldgids zet de lezer echter op het verkeerde been. Hoewel met name de grotere soorten aan de hand van foto's en beschrijvingen goed te herkennen zijn, geldt dit zeker niet voor de vele ongewervelde exoten, laat staan voor groepen als kiezelwieren. Diverse soorten zijn sterk gelijkend op hun inheemse verwanten. Daarnaast is er het fenomeen 'tweelingexoten'. Deze laatste zijn nauw verwante soorten die beide als exoot eenzelfde nieuw gebied binnenkomen en zich daar vestigen. Zoals de Driehoeksmossel en de daarop gelijkende Quaggamossel of de Kaspische slijkgarnaal (*Chelicorophium curvispinum*), die veel lijkt op de inheemse slijkgarnalen en op de verwante exoot *Chelicorophium robustum*, die tegenwoordig in ons land een algemene soort is. Veelal zijn dergelijke soorten onder de microscoop pas goed van elkaar te onderscheiden.

De lijst met exoten is uiteraard niet volledig, dat zou haast ondoenlijk zijn, maar toch is de selectie niet altijd helder. Zo lijkt er bij de planten vooral gekozen te zijn voor de zogenaamde probleemsoorten, zoals Reuzenbalsemien, met daarnaast relatief onschuldige soorten als Vlin-derstruik. En waarom is naast de Wolhandkrab het Zuiderzeekrabbetje niet opgenomen of bij de rivierkreeften alleen de Rode Amerikaanse en niet de al veel langer in ons land voorkomende Gewone Amerikaanse rivierkreeft beschreven? Ook kunnen enkele kanttekeningen geplaatst worden ten aanzien van het beheer. Het voorstel de Reuzenbalsemien te bestrijden door maaien is voor een natuurgebied als het Geuldal een onmogelijke opgave. En ook voor chemische bestrijding zijn er tegenwoordig minder schadelijke alternatieven. Desondanks vormt dit boek een uitstekend naslagwerk en de titel handboek zou daarom beter passen: het biedt een goede introductie in de exotenproblematiek met actuele voorbeelden en hoort thuis in de bibliotheek van ecologen. Ook voor een bredere groep lezers waaronder natuurliefhebbers, hengelsportbeoefenaars, beheerders en geïnteresseerde leken zal het zeker in een behoefte voorzien.

Fred van den Brink

Vragen en mededelingen

114de jaargang (2013)

Overzicht 114de jaargang (2013) is te vinden op de website. Vraag is in hoeverre er in het digitale tijdperk nog behoefte is aan een dergelijk overzicht? **Zonder tegenbericht** zal de redactie het jaaroverzicht laten vervallen.

Graag bedanken we onze referenten en subsidieverleners in 2013

C. Aggenbach, C. Bastmeijer, B. Beltman, D. Bos, F. van den Brink, W. Broeksma, R. Bijlsma, H. During, H. Heinemeijer, P. Heslenfeld, G. Janssen, F. Kistenkas, B. Koese, A. Kooijman, E.J. Lammerts, B. Mabelis, J. Mergeay, J. Mulder, J. Noordijk, B. Odé, J. Ouborg, E. Peeters, N. van der Ploeg, J. Stahl, K. Sýkora, W. van Urk, U. Vegter, M. Wallis de Vries, M. van der Weide, W. Wiersinga.

Voor het *themanummer Toekomst voor de natuur deel 1 & 2* (nr. 2 & 3) werd subsidie verkregen van de Raad voor de leefgebieden en infrastructuur.

B-WARE droeg bij aan de totstandkoming van het *themanummer Natuurkwaliteit en biogeochemie* (nr. 4).

De rubriek '*Uit de gebieden van Staatsbosbeheer*' werd samen-gesteld en gefinancierd door Staatsbosbeheer, Driebergen.

De 12 Landschappen stelden de rubriek '*De12Landschappen*' samen en financierden deze pagina.

Themanummers

In 2013 zijn er vier themanummers verschenen:

Nr. 114 (nr. 2): Toekomst voor de natuur deel 1

Nr. 114 (nr. 3): Toekomst voor de natuur deel 2

Nr. 114 (nr. 4): Natuurkwaliteit en biogeochemie

Nr. 114 (nr. 5): Ongewervelden en natuurbeheer

Te verkrijgen door € 15,- per nummer over te maken op IBAN: NL89INGB0000081935, BIC INGBNL2A (NL) / IBAN: BE17 0001 7017 8921, BIC: BPOTBEB1 (B) t.n.v. De Levende Natuur, Wageningen, o.v.v. titel en nummer, zolang de voorraad strekt.